

Adriányi Gábor: A magyar katolikus püspöki kar a kommunista állambiztonsági szolgálat szorításában

A vatikáni Ostpolitik árnyoldala (1946-1989)¹

„A Kádár-korszak utolsó évei (...) már az erőviszonyok megváltozására és az Egyház nagyobb mozgásszabadságára utalnak. De mindezek a pozitív jelek (...) a magyar katolicizmuson belül nem tudták elfeledtetni, hogy a katolikus Egyház talajt vesztett a társadalomban, és egyre gyorsabban, erőteljesebben zsugorodott. Úton volt afelé, hogy az egykor imponáló nagyságából kisegyházzá váljék. A Kádár-korszak végén el is érkezett ide.”²

I.

Az 1944 végétől tartó katonai megszállással a Szovjetunió megkezdte Magyarország kommunista állammá való átalakítását. Az 1944. december 21-i, 1945. november 4-i és 1947. augusztus 31-i nemzetgyűlési választásokat azonban még mindig a polgári-demokrata erők nyerték. A kommunista párt csak az 1949. május 15-i manipulált parlamenti választásokon biztosította az abszolút diktatúrát.

A szovjet hadsereg a kommunista párt specialistáit is behozta az országba, akik felvették a kapcsolatot azokkal a magyar szimpatizánsokkal, akik a magyar tanácsköztársaság 1919-es bukása után a Szovjetunióba menekültek, és most visszatértek Magyarországra. Ezek közé tartoztak a szovjet titkosszolgálat különleges egységei is, amelyek a vallási ügyekkel és az egyházakkal foglalkoztak. Letartóztatásokkal, kínzásokkal és zsarolással próbáltak kollaboránsokat, besúgókat és ügynököket toborozni. Ezzel kapcsolatban csak egy név kerüljön megemlítésre, Nyisztor Zoltán prelátus.³ 1945. április 3-án Budapesten letartóztatták, majd szabadon engedték.

Miután nem sikerült Ausztriába szöknie, a már baloldali magyar igazságügyi hatóságok átadták a szovjet államvédelemnek, és december 25-ig a legmostohább körülmények között, állandó kihallgatáson egy budapesti villában tartották fogva. A túlélés érdekében Nyisztor prelátus beleegyezett, hogy információkat szolgáltatson magyar intézményekről, mozgalmakról és személyiségekről és így ismét szabadon engedték. Mivel azonban

¹ Gabriel Adriányi: Der ungarische katholische Episkopat im Würgegriff des kommunistischen Staatssicherheitsdienstes – Die Kehrseite der vatikanischen Ostpolitik (1946-1989). In: Ungarn Jahrbuch – Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie. Band 37 Jahrgang 2021. Verlag Friedrich Pustet Regensburg 2022. 217-244. Az eredeti német nyelvű közleményből magyarra fordította és további jegyzetekkel ellátta: Krajsovszky Gábor

² Adriányi Gábor: A Katolikus Egyház története a 20. században Kelet-, Közép-kelet és Dél-Európában. Kairosz Kiadó, 2005. 197-198.

³ Nyisztor Zoltán (1895-1979) újságíró, író, szerkesztő. A római Collegium Germanicum et Hungaricumban tanult, 1917-ben pappá szentelték, 1919-ben püspöki titkár, a szatmárnémeti (Satu Mare, Szatmárnémeti) teológia professzora. 1924-ben Romániából Magyarországra kiutasították, íróként tevékenykedett, 1945/1946-ban szovjet fogságba került, 1946-ban Rómába menekült, 1947-ben Dél-Amerikába emigrált, 1961-ben visszatért Rómába. Borbándi Gyula: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia. Budapest 1992, 276.

Mindszenty bíborosról is bizalmasan kellett volna jelentenie, így 1946 áprilisában nyoma veszett. Júliusban sikerült Ausztrián keresztül Rómába menekülnie.⁴

Michael Belkin⁵ vezetésével a szovjet titkosszolgálat is együttműködött az új magyar honvédséggel. A szovjet megszálló hatalom árnyékában a Magyar Kommunista Párt 1950-ig fokozatosan kiiktatta a katolikus egyházat a közéletből.⁶ A szovjet megszálló hatalom már 1946-ban arra kényszerítette a polgári kormányt, hogy adja át a Belügyminisztériumot a Magyar Kommunista Pártnak. A Rajk László⁷ által vezetett Belügyminisztérium a szovjet mintát követve politikai rendőrséget hozott létre, amelynek fő célja a kommunista rendszer védelme és a rendszer ellenfeleinek üldözése volt.

Az Államvédelmi Osztály (ÁVO), 1948-tól Államvédelmi Hatóság (ÁVH) 13 alosztállyal rendelkező terrorszervezet lett. Az 1949-ben már 8760 alkalmazottja volt. Kínzási módszereit az egyház számtalan tagja, köztük Mindszenty bíboros is elszenvedte. Az ÁVH-t, amelynek rémuralma még a kommunista párt számára is túl sok lett, 1956-ban feloszlatták. A Magyar Állambiztonsági Szolgálat 1963 után főként belső ügynöki rendszer formájában létezett.⁸

Miután a kommunista párt 1949-ben egyeduralomra került, a kormány 1951-ben (május 15-i keltezéssel) az első törvénycikkelyben létrehozta az Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH), a Nagy Péter cár által 1721-ben létrehozott Szent Zsinat mintájára. Hivatalos feladata a vallási közösségek által időközben érvényre juttatott – a reformátusokkal 1948. október 7-én, az evangélikusokkal 1948. december 14-én, a katolikus egyházzal 1950. augusztus 30-án kötött – megállapodások ellenőrzése és az egyházi ügyekben szükséges államigazgatási intézkedések végrehajtása volt. A hivatal tényleges feladata a magyarországi vallási közösségek elnyomása és végső soron felszámolása volt.⁹

Az Egyházügyi Hivatal, amelynek élén egy elnök állt, a minisztertanács közvetlen felügyelete alatt állt. Elnökei – 1989-es feloszlatásáig öt személy – magas párt- és kormányzati pozíciókat töltöttek be. Az utolsó közülük, Miklós Imre¹⁰ államtitkár, a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja és az állambiztonság titkos ezredese volt. Az Egyházügyi Hivatal minden felekezet számára fenntartott egy-egy osztályt. Szervezetét, hatáskörét és

⁴ Nyisztor Zoltán: Vallomás magamról és kortársaimról. München 1974, 195-285.

⁵ Mihail Iljics Belkin (1901-1996?), a szovjet titkosszolgálat altábornagya, 1945-1947 a Szovjet Ellenőrző Bizottság magyarországi vizsgálati osztályának vezetője. Vö.: Noel Field ügye. Ed. Bernd Rainer Barth. Bern 2005, 403.

⁶ Gabriel Adriányi: Geschichte der Kirche Osteuropas im 20. Jahrhundert. Paderborn 1992, 99-123; G. Adriányi: Geschichte der katholischen Kirche in Ungarn. Köln 2004, 282-284, további irodalmakkal.

⁷ Rajk László (1909-1949), 1931 az illegális Magyar Kommunista Párt tagja, 1937-1939 komisszár a spanyol polgárháborúban, 1946 Magyarország belügyminisztere, 1949 politikai kirakatperben halálra ítélték és kivégezték. Új magyar életrajzi lexikon [a továbbiakban: ÚMÉL] V. Kiadó: Markó László. Budapest 2004, 574-576.

⁸ Kiszely Gábor: ÁVH. Egy terrorszervezet története. Budapest 2000; Moldova György: Az elbocsátott légió. Budapest 1989.

⁹ Köpeczi Bócz Edit: Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége. Haszonélvezők és kárvallottak. Budapest 2004, 13.

¹⁰ Miklós Imre (1927-2003), 1946 kalauz, 1949 kommunista párttag, 1951 az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársa, 1955 osztályvezető, elnök és államtitkár (1971-1989). Mikó Zsuzsa: Az Állami Egyházügyi Hivatal megyei és püspöki megbízottainak tevékenysége Heves megyében az 1950-es években. In: Egyháztörténeti Szemle 18 (2017) 99-110, itt 105, 25. jegyzet.

tevékenységét a Minisztertanács törvényerejű rendeletekkel szabályozta, a személyi és igazgatási költségeket pedig az állami költségvetésből fedezte.¹¹

1951-ben az Egyházügyi Hivatal hét osztályból állt. A csúcson az Elnökség állt négy fővel, a második osztály négy fővel ellenőrző feladatokat látott el, a harmadik, a személyzeti osztály szintén négy főből állt, a negyedik, az egyházpolitikai osztály 17 főből állt, az ötödik, az állami biztosok osztálya 14 főből, a hatodik, a pénzügyi és számviteli osztály kilenc főből, végül az adminisztratív osztály 13 főből állt.

1972-től 1989-es feloszlataáig a hivatal két fő osztályra oszlott: a katolikus osztály élén maga Miklós elnök állt, míg a protestáns egyházakért és más vallási közösségekért felelős osztály élén az elnökhelyettes állt. A főosztály 1972-ben kiegészült egy tájékoztatási főosztállyal.¹²

Az Egyházügyi Hivatal legfontosabb és legjelentősebb intézkedése a miniszteri rangú állami biztosok kinevezése volt – későbbi nevükön miniszteri biztosok –, akik az összes püspöki székhelyen, valamint az összes megyei és járási közigazgatásban átvették az egyházi ügyek irányítását.

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1951. november 24-én a következőket adta ki alkalmazottai számára: "Írányelvek a püspökségi és megyei megbízottak feladataihoz és tevékenységéhez" a vallási közösségeknek az állammal kötött megállapodásainak ellenőrzésére és az egyházi tevékenységek felügyeletére minden területen. A dokumentum meghatározta a megbízottak tevékenységi körét a püspöki székhelyeken, ahol a megbízottak székhelyüket és irodájukat rendezték be, valamint ellátást is kaptak. A biztosoknak napi jelentéseket kellett készíteniük és azokat szigorúan elzárva tartaniuk, valamint el kellett olvasniuk és jóvá kellett hagyniuk az püspökségekre beérkező és onnan kimenő összes levelet. A püspöki pecsétet használták. Különösen a püspöki hírleveleket, levelezést és határozatokat ellenőrizték, amelyek tartalmát még az állami egyházügyi hivatallal és a megyei kommunista pártbizottsággal is egyeztetniük kellett. Kötelesek voltak továbbá beszámolni a püspök minden tevékenységéről és utazásairól, különösen a bérma-utakról. A püspök semmilyen döntést nem hozhatott a biztos jóváhagyása nélkül; az egész egyházmegyei adminisztráció, beleértve a papok áthelyezését is, a biztos engedélyétől függött. A biztosnak azt is ellenőriznie kellett, hogy a püspök eleget tesz-e az 1950-es megállapodásban vállalt kötelezettségének, miszerint az állammal szemben ellenséges papokkal szemben egyházi büntetéseket szab ki.

A biztosoknak kellett ellenőrizniük a szemináriumot, beleértve a felügyelőket, a professzorokat és a hallgatókat. Kötelességük volt kapcsolatot tartani a segítőkész békepapokkal, együttműködni velük, és értékelni az eseményekről vagy a békebizottságok üléseiről szóló jelentéseiket. A biztosoknak különös figyelmet kellett fordítaniuk a zarándokhelyekre és a zarándoklatokra, valamint minden lehetséges információt be kellett szerezniük az egyházmegye teljes papságáról, elsősorban annak lelkipásztori tevékenységéről.

A papok, mint állami ügynökök – a békepapok – beszivárgásával a püspöki ordinariátusokba a biztosok amúgy is mindent átfogó tevékenysége kiegészült a kollaboránsok jelentéseivel.

¹¹ Az 1951 és 1971 közötti időszak törvényerejű rendeletei német fordításban: Emmerich András – Julius Morel: Bilanz des ungarischen Katholizismus. Kirche und Gesellschaft in Dokumenten, Zahlen und Analysen – Egyház és társadalom dokumentumokban, számokban és elemzésekben. München 1969, 85-92. (Bécs 1984, 231-240).

¹² Köpeczi Bócz: Az Állami Egyházügyi Hivatal, 21-24.

Így 1951-ben a katolikus egyház teljes közigazgatása teljesen a kommunista államapparátus irányítása és ellenőrzése alá került.¹³

II.

1950. június 14-én a Kommunista Párt Központi Bizottsága titkos döntést hozott a katolikus papság megosztásáról és megnyeréséről a kommunista állam megteremtése, illetve a papok szervezetének megalapítása érdekében. "Mozgalom a világbékéért" fedőnéven Kádár János belügyminiszter¹⁴ a püspökök tiltása ellenére 1950. augusztus 1-jén megszervezte a katolikus papok nagyszabású gyűlését, és elhatározta a "Katolikus Papok a Békéért Mozgalom" megalakítását. Bár a mozgalom vezetőit a Szentszék név szerint kiközösítette, sajtóorgánumukat, a Keresztet pedig indexre tették, az államilag támogatott szervezet erőteljesen fejlődött, és végül a papság nagy részét, köztük néhány püspököt is magába foglalt. A békepapokat – akár kényszerből, akár önként – aztán a kommunista egyházpolitika készséges munkatársaiként vezető pozíciókba juttatták.

1957. október 15-én az Egyházügyi Hivatal elnöke az egyházpolitika legfontosabb feladatát a következőképpen jellemezte: 1. a püspöki kar megerősítése a Vatikánnal szembeni politikai ellenállás érdekében, 2. a korábbi gyakorlat folytatása, miszerint az 1956-os felkelés idején a püspökök által kinevezett reakciós személyeket ki kell szorítani a hivatalukból, és helyükre haladó szellemű papokat kell kinevezni, 3. annak biztosítása, hogy az egyházi békebizottságok mindenütt hatékonyan működjenek.¹⁵ Az Állami Egyházügyi Hivatal 1958. június 14-i dokumentumában ez áll: "Összesen 606 katolikus kulcspozíciót – püspökök, általános helynökök, kancellárok, püspöki titkárok, kanonokok, apátok, főapátok, fődiakónusok, esperesek és az egyes egyházmegyék tíz legnagyobb plébániájának lelkipásztorai – tartunk nyilván. Ezek közül 257 tisztséget haladó papok töltöttek be az 1956-os felkelés előtt. Jelenleg 22 állást még mindig reakciós papok töltenek be, 19 állás betöltetlen, és 8 állást ismét progresszív papok töltenek be."¹⁶ 1957 májusában a püspöki kar kénytelen volt megalapítani saját szervezetét, az "Opus Pacis"-t és a "Nemzeti Béketanács Katolikus Bizottságát"; mindkettő azonban beolvadt a békepapok mozgalmába. A Katolikus Püspöki Konferencia csak 1989. november 20-án oszlatta fel a békepapok mozgalmát, amely annyi bajt okozott az egyházban.¹⁷

Mint kifejtettük, 1950-ben a teljes egyházi adminisztráció a kommunista állam teljes ellenőrzése és irányítása alá került.¹⁸ Ezt a folyamatot egyházellenes intézkedések előzték meg: az egyházi tulajdon államosítása, az összes egyházi intézmény, az összes katolikus iskola megszüntetése, számos szerzetes vagy szerzetesnővér letartóztatása, hosszú börtönbüntetésre ítélese, az összes egyházi szerzetesrend megszüntetése, az összes kolostor kisajátítása és férfi és női lakóinak deportálása. 1949-ben és 1951-ben Mindszenty József

¹³ Mikó: Az Állami Egyházügyi Hivatal, 101–103; Szántó Konrád: Az Egyházügyi Hivatal titkai. Budapest 1990; Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk. Budapest 2005, 96-99.

¹⁴ Kádár János (eredetileg Csermanek, 1912-1989), 1930-ban belépett az illegális kommunista pártba, 1948-1950 belügyminiszter, 1956 miniszterelnök, 1957-1989 a kommunista párt főtitkára. ÚMÉL III (2002) 660-663.

¹⁵ Köpeczi Bócz: Az Állami Egyházügyi Hivatal, 79-80.

¹⁶ Tomka: Halálra szántak, 103.

¹⁷ Orbán József Gyula: Friedensbewegung katholischer Priester in Ungarn, 1950-1956 – A katolikus papi békemozgalom, 1950-1956. Budapest 1996.

¹⁸ Kiszely: ÁVH, 141, 153.

bíboros (1892-1975) és Grósz József érsek (1887-1961) ellen indított kirakatpercek célja a papság és a hívek megfélemlítése volt.¹⁹ Ehhez jött még az állam és az egyház közötti 1950. augusztus 30-i²⁰ megállapodás, amelyet a püspöki karon keresztül hajtottak végre, valamint az állambiztonsági ügynökök kinevezése az egyházmegyei vezetésbe.²¹

A legfontosabb, 1957. évi 22. számú rendelet az egyház évszázados legfőbb patronátusi jogáról való lemondást írta elő, és elrendelte, hogy az egyházi hatóságoknak a kinevezésekhez, áthelyezésekhez és elbocsátásokhoz a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulását kell beszerezniük. A rendelet azt is előírta, hogy az egyházmegyei püspöktől függő tisztségek, így a főhelyeken a generális vikáriusok, kanonokok, dékánok és plébánosok, valamint a teológiai főiskolák valamennyi vezető személyisége, így a rektorok, igazgatók és professzorok kinevezéséhez, áthelyezéséhez vagy felmentéséhez a kultuszminiszter előzetes jóváhagyása szükséges.²²

Ezt a rendeletet 1959. április 6-án módosították és szigorították.²³ Ettől kezdve ez a rendelet előírta, hogy még az 1957-es rendeletben megnevezett álláshelyet sem lehet előzetes hozzájárulás nélkül meghirdetni. Az illetékes állami szerv átvette a jogot, hogy az egyházi állások megüresedése esetén intézkedéseket tegyen. Az 1957-es rendeletben megnevezett egyházi személyek számára 1950-ben előírt eskütételt is pontosította. Az 1971. évi 23. számú kormányrendelet csak annyiban módosította a korábbi rendelkezést, hogy az említett esetekben nem a kultuszminiszter, hanem az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének előzetes hozzájárulását kellett beszerezni.²⁴

A veszprémi egyházmegyei levéltáros 1957-ből származó esettanulmánya mutatja be, hogyan állt egy egyházmegye az állambiztonság egyházi ügynökeinek megfigyelése és ellenőrzése alatt.²⁵ Ebben az időben Badalik Bertalan OP²⁶ volt az egyházmegye püspöke. A kommunizmus kérlelhetetlen ellenzőjeként szembeszállt az Állami Egyházügyi Hivatal számos utasításával, sőt a püspöki konferencián is határozottan lojális magatartást tanúsított az egyház iránt. Cserébe az Egyházügyi Hivatal megfigyeltette őt a helyi megbízottal és

¹⁹ A két perről: Balogh Margit – Szabó Csaba: A Grósz-per. Budapest 2002; Kahler Frigyes: A főcsapás iránya Esztergom. A Grósz-perhez kapcsolódóan további nyolc tárgyalást tartottak, összesen 76 vádlottal. Tizenöt személyt halálbüntetéssel sújtottak és kivégeztek. A többiek börtönbüntetést kaptak – összesen több száz évet. Kiszely: ÁVH, 141, 153, 177. jegyzet.

²⁰ A Grósz érsek által aláírt megállapodás a Szentszék figyelmeztetései és tiltásai ellenére garantálta a katolikus egyház korlátlan lojalitását a kommunista államhoz; a rendszerrel szemben ellenséges papokat az egyház is megrovásban részesítette. Az egyház visszakapott nyolc katolikus iskolát, amelyeket korábban államosítottak. A megállapodással párhuzamosan az egyháznak el kellett fogadnia az összes egyházi rend feloszlását. Német nyelvű dokumentumok a megállapodásról és a vallási rendek feloszlásáról: András – Morel: Bilanz, 81-85. Egyháztörténeti besoroláshoz lásd: Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Budapest 1985.

²¹ 1951. június 23-án az ÁVH Pétery, Shvoy és Hamvas püspököket házi őrizetbe helyezte, és arra kényszerítette őket, hogy az egyházügyi hivatal által javasolt kollaboránsokat alkalmazzanak általános helynökként és kancelláriaigazgatóként. Kiszely: ÁVH, 141.

²² Német nyelvű megfogalmazás: András – Morel: Bilanz, 89-90.

²³ Uo. 91-92.

²⁴ Uo. (Wien 1984), 237.

²⁵ Karlinszky Balázs: Nyilvántartva. A veszprémi püspöki palota munkatársai a jelentések tükrében 1957 tavaszán. In: Egyháztörténeti Szemle 18 (2017) 4, 81-98.

²⁶ Badalik Bertalan OP (1890-1965), 1908 belépés a domonkos rendbe, tanulmányok Grazban, 1918 felszentelés, 1925 plébános Budapesten, 1929 plébános Steinamangerben (Szombathely), 1934-1958 az Osztrák-Magyar Domonkos Tartomány provinciálisa Bécsben, 1938-1949 az önálló magyar tartomány provinciálisa, 1949 veszprémi püspök, 1957 internálás Hejácén, házi őrizet, 1964 szabadulás Budapestre. Karlinszky: Nyilvántartva, 83, 3. jegyzet; Magyar katolikus lexikon. I. szerk. Diós István, Viczián János. Budapest 1993, 510.

számos egyházi ügynökkel. Többek között ezek a jelentések is oda vezettek, hogy 1957. augusztus 15-én letartóztatták Badalik püspököt, és Hejcére – egy távoli északkelet-magyarországi nyugdíjas otthonba – deportálták, és házi őrizetbe helyezték. A püspöki tevékenység engedélyétől haláláig megfosztották.

Elvitele előtt Badalik püspöknek ki kellett neveznie általános helynökévé kancelláriaigazgatóját, O. Praem. Klempa Sándor Károlyt.²⁷ Mint ma már tudjuk, Klempa – fogsága idején (1954. augusztus - 1955. február) – László fedőnéven az állambiztonság beszervezett ügynöke lett. Badalik 1956 nyarán nevezte ki kancelláriaigazgatónak, valószínűleg az Egyházügyi Hivatal nyomására. Klempának sikerült enyhítenie a püspök kezdeti tartózkodását és gyanakvását. Ennek eredményeként Badalik püspök letartóztatásakor általános helynökké nevezte ki. A Szentszéknek csak 1972-ben sikerült őt az egyházmegye vezetéséből eltávolítania azzal, hogy címzetes (tituláris) püspökké nevezte ki.²⁸ Klempa Sándor veszprémi egyházmegye vezetésével a püspöki ordinariátusban ügynöki és békepapok számára nyitott karrierutat. Csak az 1951 és 1958 közötti időszakra vonatkozóan a püspöki palotából tizenkét ügynök jelentett.²⁹

Az Állami Egyházügyi Hivatal több évtizedes fojtogatását bizonyítja Szendi József veszprémi püspök bátor felszólalása³⁰ 1988. március 14-én³¹ Grósz Károly miniszterelnök³² azzal a kéréssel hívta meg a püspököket és a vallási közösségek vezetőit a budapesti parlamentbe, hogy tegyenek javaslatot az állam és az egyház kapcsolatának újjászervezésére. A folyamatról Szendi püspök később részletesen tájékoztatta e sorok íróját. Szendi beszédében radikális reformokat sürgetett, például egy új, nemzetközi normákon alapuló vallásügyi törvényt, az egyház szabad tevékenységét a lelkipásztorkodásban, a tanításban és a médiában, a vallási rendek újraengedélyezését és a békepapi mozgalom megszüntetését.³³

²⁷ Klempa Sándor Károly O. Praem. (1898-1995), 1916 belépett a premontrei rendbe, 1921 gimnáziumi tanár, a rendek feloszlata után plébános a veszprémi egyházmegyében, 1954-1955 börtönben, ügynöki tevékenységet vállalt, 1956 veszprémi kancelláriaigazgató, 1957 általános helynök, 1959-1972 apostoli adminisztrátor, 1972 címzetes püspök. Karlinszky: Nyilvántartva, 86, 93, 97.

²⁸ Uo. 86, 93.

²⁹ Uo. 82-84, 86, 93-95, 97.

³⁰ Szendi József (1921-2017) teológiai doktorátust szerzett Budapesten, 1944-ben szentelték pappá, 1945-től 1969-ig lelkipásztor, a stuhlweissenburgi (székesfehérvári) egyházmegye különböző helyein lelkipásztor, lelkipásztor, szeminárium tanár. Gran (Esztergom) 1969-től 1980-ig. 1982 címzetes püspök és apostoli ügyintéző Veszprémben, 1983-1993 egyházmegyes püspök, 1993-1996 érsek ott, 1996-ban vonult nyugdíjba. Emlékeit lásd: Szendi J.: Számvetés. Veszprém 2003.

³¹ Németül is megjelent: L'Osservatore Romano 1988. június 24.

³² Grósz Károly (1930-1996), 1945-ben csatlakozott a kommunista párthoz, 1951-ben a Magyar Honvédség politikai tisztje, 1954-től számos pártintézmény vezető munkatársa, 1987/1988-ban miniszterelnök. ÚMÉL II (2001) 1115-1116.

³³ Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Köszönöm meghívását a találkozóra. Bizalmával tisztelt meg minket, püspököket, hogy megossza velünk gondjait, és lehetőséget biztosítson gyümölcsöző együttműködésünkhöz.

Ahhoz azonban, hogy soha vissza ne térhessenek a most már mindenki által sajnálatosnak tartott múltbeli események, tisztelettel kérném egy olyan új megegyezésnek az Alkotmányba vételét és törvényerőre emelését az egyház és az állam viszonyáról, amit a katolikus egyház részéről nem egy megfélemlített kalocsai érsek ír alá, hanem ami méltó egy huszadik századi demokratikus államhoz, amely az Egyesült Nemzetek tagja. Szeretném kihangsúlyozni, hogy ezzel az egyház nem kiváltságokat kér, hanem olyan emberi jogok törvényerőre emelését, amelyek biztosítják biztonságát és békéjét ahhoz, hogy minden akadálytól mentesen hatékony partnere lehessen az állami szerveknek hazánk és magyar népünk felemelkedésének és gyarapodásának szolgálatában.

Tudjuk, hogy nagy gond a betegek, testi és szellemi fogyatékosok, az ifjúság, az alkoholizmus, a kábítószer-élvezet, az öngyilkosságok, a széthullott házasságok országos problémája. Szabadjon ehhez felkínálnunk

Amikor Szendi elindult a találkozóra, elbúcsúzott a háztartását vezető apácáktól, mivel arra számított, hogy beszéde után letartóztatják. Beszédének szövege a világsajtóba is bekerült – soha nem tudta meg, hogyan –, és óriási visszhangot keltett. Nem ok nélkül: amit mondott, az 1989/1990-es politikai fordulat után a hivatalos egyházpolitika tárgyává vált.

szerzetesrendjeink szolgálatát, akik több évszázados tapasztalattal bizonyítják, hogy ezen problémák megoldásában mennyire hatékony és áldásos működésük. Ha manapság a peresztrojka, a glasznosztj és a desztalinizáció idején annyian részesülnek rehabilitációban, miért nem lehetne rehabilitálni az 1950-ben megszüntetett magyar szerzetesrendeket? Ma már a rádió és televízió is beismeri, mennyire szégyenletes és embertelen volt a szerzetesrendek szétszórása, miért kell megállni ennek a ténynek a beismerésénél, de semmit sem tenni annak orvoslására? Ha ui. ez elmarad, az annyit jelent, hogy a sajnálkozás csak kényszerű képmutatás. Ha ma hazánkban lehetőség van arra, hogy akár a homoszexuálisok egyesületi engedélyért folyamodjanak természetellenes hajlamaik csoportos kiélésére, miért kell nemzetközi ügyet csinálni abból, hogy néhány vallásos férfi vagy nő szerzetesi közösségben élje meg vallásos igényét imádságban, tisztaságban, igénytelen szegénységben, hogy természetes családi életükről lemondva a magyar nép nagy családjának szentelje tehetségét és munkáját. A fent jelzett országos problémák elleni eredményes küzdelemre a plébániák területéhez kötött világi papság képtelen. De a szerzetesrendek még ma, 38 évvel a feloszlásuk után is, sok jó szolgálatra lennének képesek, ha ezt számukra lehetővé tennék szerzetesrendjük helyreállításával.

Kérem, tessék odahatni, hogy az egyházak szabad működése ne csak a templom falain belül, hanem azokon kívül is biztosított legyen. Ne féljenek tőlünk: mi nem fegyverekkel és erőszakkal, hanem a szellem és szeretet erejével szeretnénk népünk javát előmozdítani. Szabadjon kérni, hogy az Egyház szabad kezet kapjon az ifjúsággal való foglalkozásra. Kérjük, hogy minden beiratkozási procedúra nélkül hitoktathassunk, és ahhoz tetszés szerint használhassunk szemléltető eszközöket. Szabadjon vallásos ifjúsági egyesületeket alakítanunk folyóiratokkal és összejövetelei lehetőségekkel. Kérjük, hogy senkit se érjen hátrányos megkülönböztetés azért, mert gyermekét hittanra járattja. Fájdalmas dolog, hogy intézményeink csak akkor adnak anyagi támogatást a lakodalomhoz vagy a temetéshez, és csak akkor tekintik magukénak a megholtat, ha nem kérnek számára egyházi szertartást. Kérjük annak is lehetővé tételét, hogy egyházi középiskoláink annyi osztályban taníthassanak, ahányra beiratkozójuk van.

Kérjük, hogy a sajtó, rádió és a televízió a vallásos lakosság arányának és igényének megfelelő műsorokat adjon, és hogy nyilvánvalóan, téves vagy rosszindulatú tömegkommunikációs megnyilvánulások megcáfolására vagy az ellenük való védekezésre az egyházak is megfelelő nyilvánosságot és lehetőséget kapjanak. Kérem, szüntessék be a papi békemozgalom tájékoztató jellegű, úgynevezett békegyűléseinek szorgalmazását, mivel azokon semmi több nem hallható, mint amiről már a sajtóból, a rádióból vagy a televízióból értesültünk.

Megalázó annak még a látszata is, hogy amit egy segéd munkás a három hírközlő forrásból megérthet, azt a főiskolát végzett papoknak még egyszer meg kell magyarázni, időt és pénzt pocsékolva. Pedig most mindkettővel meg kell tanulnunk takarékoskodni.

Ezzel szemben kérem, hogy hívjanak meg minket minden olyan megbeszélésre, ahol megtárgyalhatjuk, mit tehetnénk a szegényekért, a munkanélküliekért, az elhagyottakért, a rászorulóknak, mert szerintem ez az igazán papoknak való, és nem mondvacsinált békemunka. Ehhez viszont tessenek megengedni, hogy szabadon járassunk be a kórházakba, szociális otthonokba, nevelőintézetekbe, fegyházakba, hogy lelki beszélgetéseinkkel, valamint diszkrét szentség-kiszolgáltatásainkkal segítsük elő az emberek megbékélését Istennel és egymással.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Meghívójában véleményemet és javaslataimat tetszett kérni. Én őszintén és félelem nélkül mondtam el azokat, mert tömegkommunikációs megnyilvánulásaival rokonszenvet és bizalmat keltett bennem.

Ezért remélem, hogy szavaimat nem negatív kritikának, hanem építő szellemű, segíteni akaró javaslatoknak veszi, amiket bizalommal terjeszték elő, alkalmas intézkedések meghozatalához magyar hazánk és népünk javára.

Őszinte tisztelettel:

Dr. Szendi József

veszprémi megyéspüspök

Budapest, Parlament. 1988. március 14.

In: Beszélő (szamizdat) 1988/2. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dr-szendi-jozsef-puspok-levele-grosz-karoly-miniszterelnokhoz> Szendi József: Számvetés. Veszprém, 2003. 94-96.

Szendi püspök bizalmasan közölte a szerzővel, hogy a jelenlévők, köztük a püspökök között halálos csend uralkodott, miután beszédét felolvasta. Egyedül Gyulay Endre³⁴ püspök azonosította magát előadásával, amikor felszólalt. Utána még a parlament épületében több püspök megvádolta Szendit, hogy felháborító módon a figyelem középpontjába került, és túlzó követeléseivel megzavarta az egyház és állam „jó” viszonyát. Szendi püspök 2003-ban megjelent emlékirataiban hozzátette: "A püspökök pedig azt kifogásolták, hogy miért nem közöltem előbb velük, hogy mit akarok mondani. Azt válaszoltam az akkor még többségben levő békepüspököknek, azért, mert ha ezt előre nektek elmondom, akkor másnap nem tudom elmondani, mert besúgásokra jön az ÁVO és elveszi a szöveget, ahogyan besúgásokra Udvardy püspök úr mondanivalóját is elvette, amikor ő az iskolai hitoktatás mellett a plébániai és templomi hitoktatás engedélyezését akarta kérni. Nem tudtak mit szólni."³⁵

Kik voltak azok a békepüspökök, akik „még mindig többséget alkottak” a püspökségben? Szendi püspök soha nem nevezte meg őket sem írásban, sem szóban. Abból a ma dokumentált tényből lehet következtetéseket levonni, hogy 1988-ban a Püspöki Konferencia tizenkét ordináriusa közül nyolc ismert fedőnevű ügynök volt, három pedig az állambiztonsági szolgálat legmagasabb titkos alkalmazotti címével is rendelkezett.³⁶

Szendi püspök 1993. szeptember 8-án a többi püspökkel való feszült kapcsolatáról is beszámolt a szerzőnek a püspöki konferencián, amikor egy kilenc dokumentumot tartalmazó borítékot adott át neki későbbi publikálás céljából. Nyílt levele is volt Paskai László bíboros prímás felé³⁷ azzal a kéréssel, hogy azt továbbítsák az 1989. május 26-i Püspökkari Konferenciának. Ebben a levélben Szendi püspök 13 óhaját fejezte ki, illetve sürgető egyházi problémák megoldását kérte. A fő témakörök az előkészített vallástörvény pontosítása, a szerzetesrendek átszervezéséről szóló döntés, a békepapi mozgalom feloszlata, Mindszenty bíboros prímás rehabilitációja, a hozzá nem értők eltávolítása kulcsfontosságú egyházi pozíciókból, illetve a Püspökkari Konferencia titkárságának felállítása és egy új lelkipásztori koncepció kidolgozása.³⁸

³⁴ Gyulay Endre (1930-), a római Collegium Germanicum et Hungaricumban tanult, 1972-ben a szegedi szeminárium spirituális és tanára, 1987-ben szeged-csanádi püspök, 2006-ban nyugdíjba vonult. Szabó Gyula: A Pápai Magyar Intézet, mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963-1989). Budapest 2011, 161.

³⁵ Szendi: Számvetés, 97.

³⁶ Név szerint felsorolva fedőnévvel és a felvétel időpontjával: Tabajdi Gábor: A III/III. krónikája. Budapest 2013, 224-225. Az Állambiztonsági Szolgálat III/III. osztálya volt felelős az egyházi elhárításért. Szabó: A Pápai Magyar Intézet, 95, 97.

³⁷ Paskai László OFM (1927-2015), 1965-1969 spirituális a Budapesti Központi Szemináriumában, 1967-1978 ottani professzor, 1973 rektor, 1978 címzetes püspök, apostoli adminisztrátor, majd veszprémi püspök, 1982-ben Kalocsa koadjutor érseke, 1987-ben esztergomi érsek, 1988 bíboros, 2002-től nyugdíjas. Uo. 166.

³⁸ Szendi: Számvetés, 102-104. Részlet a levélből: „Eminenciás Bíboros, Érsek-Prímás Úr!

Magyar papi egység: Eminenciád már korábban meghirdette a magyar papi egység helyreállításának és megszervezésének szükségességét. Ennek legfőbb akadálya, a párt által létrehívott békepapi mozgalom, mely egyrészt azt sejtette jogtalanul, hogy az a pap, aki nem tagja mozgalomnak, az nem híve a békének, másrészt megosztotta a papságot, ahogy arra a múlt évi vatikáni *ad limina* látogatásunkkor hivatalos helyről figyelmeztetést kaptunk. Ez a mozgalom sem az Isten, sem a magyar Egyház, hanem csak a párt érdekeit szolgálta annyira, hogy még az előadók tiszteletdíját és a résztvevők útiköltségeit is a párt, illetve az általa irányított Hazafias Népfront fedezte. Kérem, hogy a magyar katolikus püspöki kar hozzon döntést arról, hogy erre a békepapi mozgalomra nincs szüksége, és mert megosztja a papságunkat, szólítsuk fel papjainkat, hogy lépjenek ki belőle. Minden katolikus pap Krisztustól kapott küldetése miatt a béke papja – természetesen nem azé a békéé, amit a világ ad, hanem az Úr Jézus békéjéé (Jn 14,27). Tegyük meg ezt annál is inkább, mert (...) ezeknek a gyűléseknek a kiadásai ablakon kidobott pénzek. Egyúttal azt is javaslom, hogy a püspöki kar is

A levél széleskörű visszhangot váltott ki a magyar katolikus közvéleményben, a papság jelentős része üdvözölte a javaslatokat. De a püspökök egy része, különösen Paskai bíboros érintettnek érezte magát. Az 1989. június 6-i püspökkari konferencián a püspökök szenvedélyesen és összehangoltan támadták Szendi püspököt. A jegyzőkönyv szerint Paskai elnök határozottan elutasította Szendi püspök fellépését. Paskai László szerint Szendi püspök levele valótlanosságokat és bizonyítatlan vádakat tartalmaz, stílusa méltatlan a püspöki konferenciához és nem illik a katolikus egyház felelős testületéhez. Az elnök jelentené az ügyet a Püspöki Kongregációnak.³⁹ Szendi püspök 1989. június 12-én négyoldalas levelet intézett Paskai bíboroshoz, amelyben megindokolta június 26-i reformjavaslatait és eljárását.⁴⁰

III.

Hogyan viselkedett az Apostoli Szentszék a katolikus egyházzal Magyarországon a kommunista diktatúra idején? Hogyan próbált segíteni az állambiztonság által fojtogatóvá váló egyházigazgatáson és lelkipásztorkodáson?

Mint ismeretes, XII. Pius pápaságát a kommunizmus következetes elutasítása jellemezte. Utóda, XXIII. János pápa egyházpolitikájában rugalmasabb magatartást tanúsított: új „keleti politikát” kezdeményezett.⁴¹ Ez VI. Pál pápa pápasága alatt (1963–1978) valósult meg, Monsignore Agostino Casaroli⁴² segítségével. Ezt a célt szolgálta a folyamatos kapcsolattartás, a kommunista uralkodókkal folytatott párbeszéd, az újabb püspöki kinevezések és a tárgyalások eredménye: a magyar kormánnyal 1964-ben megkötött részleges megállapodás, az Agrément.⁴³

A részleges megállapodás 1964. szeptember 15-én született meg a magyarországi kommunista rezsimmal való kétéves tárgyalás után.⁴⁴ Hamar kiderült, hogy ez a Vatikán keleti politikájának legsúlyosabb hibája: megszilárdította az egyház teljes függőségét az állammal

azonnal szüntesse meg Opus Pacis mozgalmanak működését is, mert arra ugyanis csak látszateltetés miatt volt szükség.

Mindszenty-ügyről: Eminenciád legutóbbi televíziós riportjában úgy nyilatkozott, hogy a katolikus ember nem áll ki becsületének megvédésére és ezért nekünk, katolikusoknak semmit sem kell tennünk Mindszenty József bíboros úr ügyében. Szabadjon ezzel kapcsolatban az Úr Jézus példájára hivatkoznom, hogy mikor kihallgatása alkalmával az egyik poroszló arcul ütötte, azt kikérte magának és nem fogadta bambán, bárgyú alázattal (Jn 18,21-24). Szerintem a püspöki karnak igenis kérnie kellene a magyar kormánytól Mindszenty bíboros úr ártatlanságának hivatalos elismerését, hisz a kormány megígérte a koncepciók per felülvizsgálatát és a rádióban újra közölt 1956 novemberében elmondott beszéde fényes cáfolata volt az őt ért rágalomnak. Tegyük ezt meg annál is inkább, mert ő már nem tudja megvédeni magát, és mert hite mellett tanúságot tevő hősiesség vértanúsága miatt ő a magyar katolikus egyház büszkesége.”

³⁹ Az 1989. június 6-i püspöki konferencia jegyzőkönyve a szerző birtokában.

⁴⁰ Szendi: Számvetés, 105-107.

⁴¹ Adriányi Gábor: Die Ostpolitik des Vatikans 1958-1978 gegenüber Ungarn – A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1958–1978. Mindszenty bíboros ügye. Herne 2003, különösen a 19-30.

⁴² Agostino Casaroli (1914-1998), 1940-től a pápai államtitkárság alkalmazottja, 1967-ben címzetes érsek, 1979-ben államtitkár, bíboros. Szabó Csaba – Soós Viktor Attila: »Világosság.« Az Állami Egyházügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen. Budapest 2006, 14.

⁴³ Adriányi: Ostpolitik, 43-100.

⁴⁴ A megállapodás szövegét soha nem tették közzé, csak sajtóközlemény jelent meg (L'Osservatore Romano 1964. szeptember 17. és 19.). Ismertté vált azonban, hogy a szöveg két részből állt: egy megállapodás öt püspök kinevezéséről és a Pápai Magyar Intézetnek a Magyar Püspöki Konferencia hatáskörébe történő felvételéről, valamint egy jegyzőkönyvből, amelyben a tárgyalópartnerek egyéb megtárgyalandó ügyeket rögzítették. A Szentszék 1998-ban arra kérte a magyar kormányt, hogy további 75 évre zárja le a megegyezés aktáit.

szemben a *status quo* elismerése által, anélkül, hogy ez bármilyen pozitív hatást is eredményezett volna a magyarországi egyház számára. Maga a Szentszék 1972-ben elismerte, hogy a Magyarországgal kötött megállapodást nem tekinti mintának a keleti blokk többi államával folytatott tárgyalásokhoz.⁴⁵

A megállapodásban tett szóbeli ígéreteket soha nem hajtották végre. Míg a Szentszék további tárgyalásokat remélt, a magyar kormány lezártnak nyilvánította az ügyet.⁴⁶ Az egyház továbbra is a kommunista állam szorításában maradt. A kívánt enyhülés vagy a remélt fokozatos normalizálódás helyett az egyházüldözés folytatódott. A püspöki kar egyre inkább az állambiztonságtól függött. 1965-ben, 1966-ban, 1967-ben, 1970-ben és 1972-ben letartóztatták és hosszú börtönbüntetésre ítélték azokat a papokat, vallásosokat és laikusokat, akik elsősorban az ifjúsági pasztorációnak szentelték magukat.⁴⁷

Casaroli bíboros emlékirataiban felhívja a figyelmet arra, hogy a Szentszéknek a részleges megállapodás értelmében sikerült a püspöki rezidenciákról eltávolítani a megbízottakat.⁴⁸ Azt azonban elhallgatja, hogy a biztosok csak a hivatalaikat költöztették át. Valamennyi püspöki városban és megyeközpontban kialakították munkahelyüket, és a fent felsorolt tevékenységeket korlátozás nélkül végezték. Az állam annál is könnyebben járult hozzá a biztosok kivonulásához a püspöki rezidenciákról, mert az oda bejuttatott kollaboránsok, például irodaigazgatók vagy fővikáriusok most ott dolgoztak.

Casaroli bíboros emlékirataiban „fontos eredményként” méltatja a római Pápai Magyar Intézet (PMI) magyar püspöki kar hatáskörébe kerülését is.⁴⁹ Az egyház számára azonban fontos eredmény volt az új pozíció. Az intézet nem a magyar emigrációs papság kezében van, hanem a magyar állambiztonságéban. Amint azt az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának terjedelmes dokumentumgyűjteménye a közelmúltban kimutatta, a római Pápai Magyar Intézet „a magyar hírszerzés előretolt bástyájaként” működött 1963 és 1989 között.⁵⁰

Az intézetet 1964-től az 1989-es magyarországi politikai fordulatig hat rektor vezette; Mindannyian a Magyar Állambiztonsági Szolgálat ügynökei voltak, fedőnevekkel és részletes utasításokkal.⁵¹ Feladataik a következők voltak: 1. Minden olyan vatikáni szervezet, iroda és intézmény feltárása, amely Magyarország és a többi szocialista állam ellen tevékenykedett; tevékenységük, céljaik, terveik, kapcsolataik, információs hálózataik és pénzügyi forrásaik felderítése. 2. Információk gyűjtése a magyar papi emigrációról, annak kapcsolatairól és tevékenységéről. 3. Ismeretek szerzése az egyházi szervezetek vezetőinek politikai és erkölcsi magatartásáról. 4. A tartótiszt tájékoztatása a Vatikánnak a magyarországi egyházi ügyekkel kapcsolatos szándékairól és terveiről. 5. Írásos dokumentumok beszerzése az egyházi emigráció és a Vatikán kapcsolatáról. 6. Az Intézet tagjainak megfigyelése és beszámoló készítése tevékenységükről. 7. Kapcsolattartás a tartótiszttel. Cserébe az ügynöknek – itt

⁴⁵ Frankfurter Allgemeine Zeitung 1972. november 7. Részletesen: Adriányi: Die Ostpolitik, 43-151.

⁴⁶ Carlo Navalis (*alias* Fábán Károly): Béke a békepapokon keresztül? Würzburg 1972, 105.

⁴⁷ Adriányi: Ostpolitik, 55.

⁴⁸ Agostino Casaroli: Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963-1989). Torino 2000. Magyar kiadás: Casaroli A.: A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok (1963-1989). Budapest 2001, 138.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Szabó címében: A Pápai Magyar Intézet: »a magyar hírszerzés előretolt bástyája«.

⁵¹ Nevek, életrajzok, fényképek és titkosszolgálati szerződések uo. 71-103 és 247-311, 54., 55., 60., 72., 87. sz.

Zemplén György⁵², mint Karl Wittmann, a többi egyházi titkosszolgálati alkalmazott képviselőjében – titoktartást, a fenti feladatokkal kapcsolatos anyagi költségek megtérítését és Magyarországra való visszatérése után egyházi karrierjének előmozdítását ajánlották fel.⁵³

Valójában az intézet hat rektora közül három később egyházmegyes püspök és két segédpüspök lett. Bagi István rektor⁵⁴ csak 1972-ben 25 jelentést készített tartótisztjének, amelyek összesen több kötetet tettek ki.⁵⁵ Fábíán Árpád rektor titkosszolgálati tevékenységével⁵⁶ – „Beron” fedőnévvel⁵⁷ – a megbízó annyira elégedett volt, hogy az intézet rektoraként távozva és szombathelyi püspökké történt kinevezésekor arany karórát kapott.⁵⁸ Fábíán nemcsak a vatikáni tárgyalópartner, Giovanni Cheli érsek⁵⁹ hivatalos magyarországi tárgyalásain vett részt, hanem Cheli és a magyar papok közötti egyéb találkozók alkalmával is bekapcsolta a titkosszolgálati felettesétől ilyen alkalmakra kapott lehallgató készüléket.⁶⁰

Az intézet ösztöndíjasként megnevezett tagjait az Állami Egyházügyi Hivatal és az Állambiztonsági Szolgálat nemcsak Rómába engedte ki tanulmányokra, hanem gyakran kifejezetten Magyarországról küldték oda őket, mint beszervezett ügynököket. Részletes feladatokkal is megbízták őket, és kötelesek voltak szabadságuk alatt megfigyelni a többi munkatársat és jelentéseket készíteni róluk. 1965-től 1970-ig összesen 29 ösztöndíjas tartózkodott az intézetben, akik közül 17-en bizonyítottan a Magyar Állambiztonsági Szolgálatok III/III. főosztály (egyházi elhárítás) megbízottjai voltak. Az ösztöndíjasok száma 1971 és 1980 között 28 fő volt; közülük 14 személy bizonyítottan kapcsolatban állt az Állambiztonsági Szolgálatokkal. Összességében az ösztöndíjasok 64 százaléka a magyar titkosszolgálat munkatársa volt.⁶¹

A Vatikán és a Pápai Államtitkárság semmit sem tudott a rektorok és ösztöndíjasok kémtevékenységéről? Fogalmuk sem volt az ügynökök információ iránti igényéről? VI. Pál pápa és Casaroli titkár egyáltalán nem voltak ilyen naivak. Mert pontos információkat kaptak a nyugati elhárító hatóságoktól, főleg az olasztól. Ezen túlmenően már számos jól értesült magyar pap is volt, akik ismereteiket a Szentszéknek tovább adták. De a Vatikán ezt semmibe vette azért, hogy ne veszélyeztesse a magyar kormánnyal fennálló kapcsolatokat.

⁵² Zemplén György OCist (1905-1973), 1921-ben belépett a Ciszterci Rendbe, 1965-1968 a Római Pápai Magyar Intézet rektora, 1968-1973 a budapesti Központi Papnevelő Intézet rektora, 1969-ben arénai címzetes püspök és esztergomi szentelőpüspök. Biographia Cisterciensis. Online ciszterci életrajzi szótár. http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Zemplén,_György (2022. május 3.).

⁵³ Zemplén György Karl Wittmannként történő megbízása alapján összefoglalva: Szabó: A Pápai Magyar Intézet, 254-257, 55. sz. Lásd az 1. számú mellékletet.

⁵⁴ Bagi István (1931-1986), 1968-ban teológiaprofesszor Esztergomban, 1972-1979-ben a Római Pápai Magyar Intézet rektora, 1979-ben esztergomi segédpüspök, 1972-től a Magyar Állambiztonsági Szolgálat ügynöke. Uo. 88-94.

⁵⁵ Uo. 287.

⁵⁶ Fábíán Árpád (1926-1986), 1951-ben pappá szentelik, premontrei szerzetes, 1965-1969-ben a Római Pápai Magyar Intézet rektora, 1972-ben olimpiai címzetes püspök és a szombathelyi egyházmegye apostoli adminisztrátora, 1975-től ugyanitt az egyházmegye püspöke. Uo. 80-88.

⁵⁷ A Magyar Állambiztonsági Szolgálatnak végzett munkájáról válogatott akták a 2-5. szám alatti mellékletben találhatóak.

⁵⁸ Szabó: A Pápai Magyar Intézet, 279-280, 70. sz. Lásd az 5. számú mellékletet.

⁵⁹ Giovanni Cheli (1918-2013), vatikáni diplomata, 1971-től többször Magyarországon is, 1973-ban érsek, New York-i nuncius, 1986-ban a Rendkívüli Egyházügyi Kongregáció titkára, 1998-ban bíboros. Szabó – Soós: „Világosság”, 31-32.

⁶⁰ Szabó: A Pápai Magyar Intézet, 280, 70. sz. Lásd az 5. számú mellékletet.

⁶¹ Uo. 69-70.

Abból a téves meggyőződésből kiindulva, hogy Kelet-Európában még nagyon sokáig fennmarad a kommunista, egyházüldöző, ateista rendszer, a vatikáni keleti politika tervezői és támogatói a hierarchia fenntartásával próbálták lehetővé tenni az egyház túlélését. Éppen ezért a püspöki kinevezések voltak a keleti politika legjellemzőbb vonásai. A titkos püspökök kinevezése Romániában és Csehszlovákiában meghiúsult, mert az ottani titkosszolgálat leleplezte és likvidálta őket.⁶² A magyarországi vatikáni tisztviselők tehát a kommunista állammal való bizonyos kiegyezés útját választották. Következésképpen az 1950 és 1989 közötti püspöki kinevezéseket hónapokig tartó tárgyalások előzték meg az.

A *modus procedendi* (eljárás mód) szerint egy-egy egyházmegye megüresedése vagy új kinevezés esetén a magyar kormány – konkrétan az Állami Egyházügyi Hivatal – javasolta a megfelelő személyeket, akiknek többségéről végül a Szentszék magyarországi küldötteivel egyeztettek Magyarországon. A Szentszék ezután felhatalmazást kapott arra, hogy egy listát átadjon magának a magyar kormánynak. Természetesen a listán szereplő valamennyi személyt a kormány már jóváhagyta, így a kormány végső döntése csupán formalitás volt. Közismert volt Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének dokumentált mondása: „Ha a Szentszék azt akarja, hogy 27 püspökjelöltet állítsunk, az rendben van, de a 27. is a mi emberünk lesz.”⁶³ Így 1964 és 1987 között a rendszernek sikerült elérnie, hogy a püspökké kinevezett 52 paptól (címetes püspök, segédpüspök, egyházmegyes püspök, érsek) 35-öt az állambiztonsági szolgálat ügynökeiként, álnéven juttattak a püspöki székbe.⁶⁴ Hivatalukban ezek az Állami Egyházügyi Hivatal készséges végrehajtóinak bizonyultak.

A Szentszék nem tudott vagy nem gyanított semmit erről? De igen, tudott a helyzetről. De annak érdekében, hogy az egyházmegyék igazgatását lehetőség szerint felszentelt püspökökkel (mint egyházmegyes püspökök vagy apostoli adminisztrátorok) biztosítsák, VI. Pál pápa és Casaroli bíboros elfogadta a püspökök összefonódását az Állami Egyházügyi Hivatallal, bár erre nemcsak kívülállók, hanem néha maguk az érintettek is felhívták a figyelmet.

Ebben az összefüggésben csak két fontos dokumentumot kell megemlíteni. Az első Mester Istvánnak, a Püspöki Kongregáció munkatársának⁶⁵ Jean-Marie Villot bíboros államtitkárhoz intézett, 1974. február 9-i beadványa.⁶⁶ Ebben a prelátus Mindszenty bíborosnak, mint esztergomi érseknek az 1974-es, érseki tisztségéből való felmentésével foglalkozott; leveléhez három mellékletet csatolt: az első és a második a bíboros kirakatperét és a jelenlegi

⁶² Adriányi: A kelet-európai egyház története, 88, 133-134.

⁶³ Adriányi: Ostpolitik, 52.

⁶⁴ Tabajdi lista: A III/III. krónikája, 224-225, dátummal, a kinevezettek és ügynökök számával, fedőnevükkel. 1964-ben az öt kinevezettből három ügynök: Bánk József, Brezanóczy Pál, Ijjas József; 1969-ben tíz kinevezettből hat ügynök: Bánk, Brezanóczy, Ijjas, Kisberk Imre, Kacziba József, Zemlén György; 1972-ben négy kinevezettből három ügynök: Fábíán Árpád, Kádár László, Klempa Sándor; 1974-ben négy kinevezettből két ügynök: Kádár, Kisberk; 1975-ben a kinevezett tízből hét ügynök: Fábíán, Kacziba, Kádár, Keresztes Szilárd, Pataky Kornél, Pálos Iván, Timkó Imre; 1978-ban a három kinevezettből két ügynök: Kádár, Paskai László; 1979-ben négy kinevezettből három ügynök: Bagi István, Paskai, Szakos Gyula; 1981-ben négy kinevezettből három ügynök: Dankó László, Konkoly István, Seregély István; 1982-ben öt kinevezettből három ügynök: Paskai, Póka György, Szakos Gyula; 1987-ben három kinevezettből mindhárom ügynök: Dankó, Paskai, Seregély. – Az ismételt említések címetes püspöki, egyházmegyes püspöki és érseki kinevezésekre utalnak. Lásd Magyar Katolikus Almanach. II: A magyar katolikus egyház élete 1945-1985. Ed. Turányi László. Budapest 1988, 42-62.

⁶⁵ Mester István (1917-1984), 1936-ban Budapesten tanult és teológiai doktorátust szerzett, 1947-ben Rómában tanult jogot, majd a Püspöki Kongregációnál dolgozott. Szabó – Soós: „Világosság”, 146.

⁶⁶ Német fordítás: Adriányi: Die Ostpolitik, 126-132. Olasz eredeti példány ott, 178-185.

magyarországi püspöki hatásköröket elemezte, a harmadik pedig rendkívül éles kritikát fogalmazott meg az 1964 után a Szentszék által végrehajtott püspöki kinevezésekkel kapcsolatban. Ezek presztízsveszteséget okoztak a Szentszék számára, és a püspöki méltóság lebecsüléséhez vezettek.

Mester prelátus négy pontban foglalta össze kritikáját: 1. Egyes kinevezések, mint például Hamvas püspök kalocsai érsekké és Brezanóczy püspök egri érsekké történő kinevezése politikai érdekek alapján történt. 2. Püspököket erkölcsi vétségek ellenére neveztek ki, mint például Brezanóczy, Ijjas és Kacziba. Felmerül a kérdés, hogy ezekben az esetekben hogyan zajlott a *processus informativus*, és miért nem tudtak a pápai tárgyalók semmit a vétségekről, holott azok az adott egyházközségekben jól ismertek voltak. 3. Mentálisan terhelt személyeket neveztek ki, mint például a súlyos beteg Fábián püspököt és a komplexusokkal terhes Bánk érseket. 4. Érdemeik jutalmaként tiszteletbeli püspöki kinevezések történtek, mint Klempa Sándor és Zemplén György címzetes püspökök esetében.

Mester prelátus nem kapott választ Villot bíborostól. Ugyanezt tapasztalta Mindszenty bíboros is, amikor két hónappal száműzetése után (1971. szeptember 28-án) elküldte "Az Apostoli Szentszék és a magyar kommunista rendszer kapcsolatairól"⁶⁷ című memorandumát a vatikáni államtitkárnak és a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja bíborosainak 1971. november 24-én. E levél 4. pontjában a bíboros élesen bírálta a Vatikán püspöki kinevezését. Ezek a nyilatkozatok teljes fényt vetnek a helyzetre, és ezért megérdemlik, hogy szó szerint idézzük őket:

»[...] 4. Úgy tűnik, hogy a szentszéki diplomácia főcélja a hierarchia életben tartása, a püspöki székek betöltése, minél több segédpüspök kinevezése. Távoll ál tőlem, hogy a hierarchia jelentőségét lebecsüljem, sőt: éppen a püspök jelentősége késztet arra, hogy a szentszéki diplomáciát a kellő óvatosságra kérjem a kinevezések terén.

Püspöki kinevezésnek csak akkor van értelme, ha vagy már biztosítva vannak működésének lehetőségei; vagy olyan kiváló egyéniségről van szó, aki kedvezőtlen körülmények között is érvény tud szerezni a püspöki méltósággal egybekötött elveknek.

Magyarországon a 22/1957. számú törvényerejű rendelet előzetes állami consensushoz köti a püspökök kinevezését. Ez lehetetlenné teszi a Szentszék számára, hogy saját kritériumai szerint nevezzen ki püspököket. A rendszer által prezentált vagy elfogadott jelöltek, amint a gyakorlat mutatja, egész kevés kivétellel, nem válnak az Egyház javára.

Égetően szükséges, hogy a Szentszék alaposabb vizsgálatnak vesse alá a kandidátusokat. Ha a legkisebb erkölcsi vagy jellembeli defectus mutatkozik, a Szentszék óvakodjék őt kinevezni. Nagyobb súlyt kell helyezni a jelöltek természetes jellemvonásaira. A mai Egyháznak férfiakra van szüksége, nem effeminált (elnőiesedett), félénk megalkuvókra, alkalmazkodókra.

Elengedhetetlenül szükségesnek tartom, hogy a *Szentszék a püspöki kinevezés terén hagyjon fel a kompromisszumos politikával* (azaz egy jó püspök kinevezéséért a kommunisták is kapjanak jutalmat egy kevésbé alkalmas egyén promóciójával). Ne szolgáltassunk ki egy püspököt a kommunisták gúnyjának, akik szívesen kihasználják jelöltjük emberi gyengeségeit, de megvetik, mint embert és mint püspököt! Máris túlságosan lejárattuk a püspöki tekintélyt a papság és a nép előtt.

⁶⁷ Az eredeti példány másolata a szerző birtokában. Német fordítás: Adriányi: Die Ostpolitik, 93-99.

A püspökök szaporításánál fontosabb, hogy a Szentszék igyekezzék előbb az egyházkormányzat szabadságát biztosítani. A mai körülmények között, körülvéve az állam által ráerőszakolt munkatársakkal, a püspök nemcsak tehetetlen, hanem olyan intézkedéseket kell tennie, melyek ellenkeznek az Egyház jól felfogott érdekeivel.

Ha nem sikerül ezeket a személyi és tárgyi előfeltételeket biztosítani, a Szentszék elégedjék meg apostoli adminisztrátorok kinevezésével, püspöki jelleg nélkül. [...]

IV.

1949-1989 között a magyarországi kommunista egyházpolitika a katolikus egyházat szervei (Állami Egyházügyi Hivatal, Állambiztonsági Szolgálat, III/III. egyházi elhárítás) és engedelmes egyházi kollaboránsok (békepapok, békepüspökök) segítségével teljes mértékben irányítása és ellenőrzése alá vonta. A Szentszék belenyugodott ebbe a helyzetbe, hogy elérje fő célját, a hierarchia fenntartását az egyházmegyék igazgatásában. A Vatikán a Magyarországgal 1964-ben kötött részleges megállapodásban elismerte a *status quo*-t, sőt vállalta, hogy nem tiltakozik a hatalmon lévők korlátozó intézkedései – azaz az egyházüldözés – ellen. Agostino Casaroli, a Vatikán keleti politikájának építőmestere emlékiratainak főcímében "a türelem vértanúságának" nevezte ezt a diplomáciát.⁶⁹

Szabó Ferenc jezsuita pap, a Vatikáni Rádió munkatársa, aki 1964 és 1984 között tolmácsként működött közre a Magyarország és a Vatikán képviselői – köztük VI. Pál pápa, II. János Pál pápa és Casaroli bíboros államtitkár – közötti tárgyalásokon, és aki ennek következtében belülről ismerte meg a Vatikán keleti politikáját, Casaroli emlékiratainak egyik méltatásában tömören így foglalta össze azt: "Az 1989-es váratlan fordulat néhány hónap alatt több eredményt hozott, mint a negyedszázados keleti politikai kísérletek."⁷⁰

⁶⁸ Uo. 95–96. Kiemelés az eredetiben. Mindszenty bíboros helyzetértékelése 1971 őszén. Távlatok 1995/23-24, 404-411. <https://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok23-24.htm>

⁶⁹ Casaroli: *Il martirio*. Ehhez kritika: Szabó Ferenc: *A Vatikán keleti politikája közléről. Az Ostpolitik színe és visszája*. Budapest 2012.

⁷⁰ Szabó Ferenc: *Az Ostpolitik – Casaroli bíboros szemszögéből. Szélgjegyzetek Casaroli bíboros emlékirataihoz*. In: *Távlatok* 2000/49, 436-442, itt 442.

*Függelék*⁷¹

1.

Dr. Zemplén György – „Wittmann Karl” fn. ü. és a BM. III/I.

Csfség közötti megállapodás⁷²

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG

BELÜGYMINISZTERIUMA

SZIGORUÚAN TITKOS!

MEGBÍZÁS

Ön, Dr. Zemplén György a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumával 1962. május óta áll titkos kapcsolatban. Az eltelt időszakban munkájával hozzájárult a Magyar Népköztársaság ellen irányuló illegációk felszámolásához, jelentéseivel lehetővé tette egyes személyek és csoportok ellenséges tevékenységének dokumentálását.

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma állambiztonsági szervei tevékenységének elismerésen túlmenően alkalmasnak tartják Önt felelősségteljesebb feladatok elvégzésére, ezért külföldön végzendő munkával bízzák meg.

Figyelembe véve, hogy római viszonylatban Ön az egyetlen olyan személy, akit e fontos és felelősségteljes feladattal bízunk meg, e nagyfokú bizalom ellenében elvárjuk, hogy a szervünkkel folytatott további együttműködés során teljes odaadással végezze munkáját, kapcsolattartójával minden esetben legyen őszinte, soha ne feledkezzen meg a Magyar Népköztársasággal és szervünkkel szemben fennálló kötelezettségéről.

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma az Ön kinevezését támogatva, előzetes megbeszélések alapján vállalt kötelezettségei ellenében engedélyezi külföldre utazását és ott tartózkodását.

Feladatai meghatározásánál figyelembe vettük, hogy Önt az alábbi témákról tájékoztattuk:

- Olaszország társadalmi, politikai, gazdasági, operatív helyzete;
- a Vatikán politikai tevékenysége;
- a magyar papi emigráció és a PMI helyzete;
- információszerző munkájának iránya és módszerei;
- az ellenséges elhárítás módszerei, az ellene való védekezés;
- az összeköttetés formái.

⁷¹ Az itt közölt dokumentumok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Budapesti Történeti Levéltárából valók. Szabó: A Pápai Magyar Intézet.

⁷² ÁBTL 3.2.1. Bt-741 55-58. Uo. 254-257, 55. sz.

Ennek megfelelően feladatait az alábbiakban határozzuk meg:

- A hivatala átvétele után eleget kell tennie a szokásos formai előírásoknak. Tájékozódnia kell a helyzetről, fel kell mérnie az Intézet beindításával, rendeltetésének megfelelő működtetésével kapcsolatos teendőket.
- A kezdeti időszakban hivatali munkáján keresztül el kell nyernie a vatikáni illetékesek teljes bizalmát és támogatását. Tevékenységével, magatartásával el kell érnie, hogy a magyar papi emigráció nem ellenséges beállítottságú tagjai közeledjenek a PMI-hez, a cisztercita szerzetesrend vezetői pedig támogassák Önt munkájában.
- Legális lehetőségeit kezdettől fogva fel kell használnia széles ismeretségi kör kialakítására, a megismert személyek, az operatív lehetőségek és a saját biztonsági helyzetének tanulmányozására. Kapcsolatot kell létesítenie az illetékes vatikáni hivatalokkal, a PMI-hez hasonló intézményekkel, és mindazon tanintézetekkel, ahol a hallgatók tanulnak.
- Mindezek után a kiépített kapcsolatokról és az Intézetben folytatott legális tevékenységből adódó lehetőségeket hasznosítani kell az információszerző munka érdekében.
- Fel kell derítenie azokat a vatikáni hivatalokat és intézményeket, melyek hazánk és a szocialista tábor országai ellen tevékenykednek. Meg kell ismernie azok
 - politikai és illegális tevékenységét,
 - konkrét célkitűzéseit, terveit,
 - illegális csatornáit, kapcsolatait,
 - állományát és információs hálózatát,
 - anyagi forrásait és eszközeit.
- Információkat kell szereznie a magyar papi emigráció és a cisztercita szerzetesrend római központjának hazánk ellen irányuló illegális tevékenységéről, anyagi eszközeiről, Magyarország felé kiépített kapcsolatairól, az emigrációban élő személyek tevékenységéről, szándékáról, tartózkodási helyükről.
- Adatokat kell gyűjtenie politikai szempontból fontos egyházi objektumok vezetőiről, befolyásos tagjairól, tanulmányozni kell tevékenységüket, politikai, erkölcsi beállítottságukat, jellemüket, szokásaikat.
- Kapcsolattartóját folyamatosan tájékoztatnia kell a Vatikán hazánkkal kapcsolatos egyházpolitikai, politikai terveiről, várható állásfoglalásairól, a függőben levő problémák megoldását – a magyar egyházi kérdéseket, a papi utánpótlást, az egyházi kinevezéseket, a vallásoktatást, a szerzetesrendek visszaállítását, a Mindszenty-kérdést, a PMI további helyzetét, stb. – illetően.
- Törekednie kell olyan fontos dokumentumok (jegyzőkönyvek, jelentések, határozatok, stb.) megszerzésére, melyek a Vatikán és az ellenséges papi emigráció titkos tevékenységét tartalmazzák.
- Biztosítani kell az Intézetben lakó hallgatók zavartalan továbbtanulását, az Intézet alapszabályaiban foglaltak megtartását, gondoskodnia kell hazafias nevelésükről.

Figyelemmel kell kísérnie a hallgatók tevékenységét, kapcsolataikat, tanulmányi eredményeiket, és vélemény-nyilvánításait.

- A találkozókön megbízottunknak részletesen be kell számolnia végzett munkájáról, tapasztalatairól, problémáiról, az általa meghatározott feladatokat fenntartás nélkül végre kell hajtania. A hivatali hatáskörével összefüggő fontosabb kérdéseket – még a szükséges intézkedések megtétele előtt – meg kell beszélnie kapcsolattartójával.

Magatartási vonalát az alábbiak szerint javasoljuk kialakítani:

Az eddig követett magatartásán nem szabad változtatnia, számolnia kell azzal, hogy itthoni magatartását, egyházi tevékenységét mind vatikáni, mind emigráns papi körökben jól ismerik. Az ÁEH felé tanúsított lojalitást „taktikai” okokkal magyarázza. A magyar követség és az Akadémia dolgozóival a hivatalos teendőin túlmenően ne érintkezzen, velük szemben a papi funkciójának megfelelő magatartást tanúsítson.

A vatikáni körökben kialakult ideológiai, politikai nézetekkel mindig a szükséges mértékben azonosítsa véleményét. A magyar egyház helyzetéről, saját hazai tevékenységéről, politikai, gazdasági kérdésekről a valóságnak megfelelő és ellenőrzést is kibíró tájékoztatást kell adnia, vélemény-nyilvánításai alkalmával azonban tartózkodjon a túlzásoktól.

Mivel a Vatikán varhatóan az Ön teljes megnyerésére és érdekeinek megfelelő használására fog törekedni, megnyilvánulásaiban, intézkedéseiben ne szerepeljenek olyan kérdések, melyek Önt hazájával szemben kompromittálnák, vagy a Magyar Népköztársaság törvényeivel szembeállítanák, mivel Önre az MNK törvényei vonatkoznak. Az emigrációval és azok vezetőivel való érintkezésnél beosztásának és méltóságának megfelelő magatartást tanúsítson, közeledésük előtt ne térjen ki. rendtársaival és a rend vezetőivel való érintkezésnél juttassa kifejezésre a renchez való hűségét és jóindulatát.

A hallgatókkal szemben ne legyen elnéző, de túlságosan szigorú sem. Magatartásából a feljebbvaló szigorán túlmenően érezzék az Ön atyai gondoskodását és emberségét.

Gondosan leplezzen minden olyan körülményt, tájékozottságot, ami a Belügyminisztériummal való titkos együttműködésre utalhat. Ha provokációs céllal a velünk való kapcsolattal gyanúsítanak meg, a gyanúsítást, mint durva sértést, határozottan utasítsa vissza.

Az ellenséges elhárítás részéről személyével szemben tapasztalt érdeklődés felfedését ne árulja el, nyugodtságot, közömbösséget tanúsítson, majd a legrövidebb időn belül számoljon be kapcsolattartójának tapasztalatairól.

Magatartásának, tevékenységének tükröznie kell az Ön valóságos hivatás-szeretetét és azon törekvését, hogy munkájával a magyar állam, a magyar római katolikus egyház, valamint a Vatikán közötti kapcsolatok fejlesztését igyekszik előmozdítani és azt a látszatot, hogy egyházi hivatásán kívül más megbízatása nincs.

Kapcsolattartás: Önnek Rómában megbízottunk útján rendszeres találkozók keretében személyes összeköttetést tartunk fenn.

A kapcsolattartás az Ön megérkezése után bármely helyen és időpontban megbízottunk kezdeményezésére az alábbi jelszó alkalmazásával jöhet létre.

Jelszó: Budapesten úgy hallottam, hogy Ön a csillagászat és a matematika professzora.

Válasz: Az erkölcsstan tanára vagyok, de szívesen és sokat foglalkozom a természettudományokkal is.

A beszélgetés magyar nyelven történik.

Az összeköttetés további módjára, a találkozók rendszerére, helyére es idejére vonatkozóan megbízottunk a helyszínen részletes tájékoztatást fog adni.

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumának Önnel szemben vállalt kötelezettsége:

Vállaljuk, hogy szervünkkel fennálló kapcsolatát szigorú államtitokként kezeljük, gondoskodunk teljes biztonságáról, és szükség szerint erkölcsi támogatásban részesítjük.

Külföldi tartózkodása idején operatív feladatai végrehajtásával járó indokolt kiadásait teljes mértékben fedezzük.

Megbízásának eredményes teljesítése és hazatérése után gondoskodunk arról, hogy továbbra is, megfelelő egyházi beosztást kapjon, ezen kívül elősegítjük a tudományos munkájának folytatásához szükséges feltételek biztosítását.

Amikor Önt útjára bocsátjuk, bízunk abban, hogy velünk szemben vállalt kötelezettségeiről soha nem feledkezik meg, es küldetése idején is hazája érdekében fogja gyümölcsoztetni elismert képességeit.

Dátum: Budapest, 1965. I. hó 23. nap.

Fenti megbízatást áttanulmányoztam, a benne foglaltakkal egyetértek, és a végrehajtást vállalom.

Dr. Zemplén György

2.

„Beron” fn. ü. jelentéseiből⁷³

[...] 5/9. D. sz. jelentés

Mell: 2 old. fotó

Szigorúan titkos!

Palotás elvtársnak

Budapest

Tárgy: Beron ügye

JELENTÉS

Róma, 1967. április 10.

[...]

Itt kell felvetnünk a vatikáni hivatalok felmérésének kérdését, mely munkatervi feladatunk is. Beron lehetőségei e tekintetben egyre szélesednek, hivatalos megbízásai alapján is mind több alkalommal keresheti fel a Vatikánt, így nem látjuk akadályát annak, hogy Beron megkezdje az általa látogatott hivatalok pontos feltérképezését, a hivatal pontos elhelyezkedése, elnevezése, rendeltetése, hivatali órák, eljárási rend, vezetők, beosztottak, stb. személyét illetően.

⁷³ ÁBTL 3.2.1 Bt-1307/1 98-101, 129-130. Uo. 269-272, 64. sz., itt 272. „Ludwig Beron” vagy „Alfonz” volt Fábíán Árpád fedőneve. Róla lásd a jelen dolgozatban szereplő 56-os lábjegyzetet.

3.

„Beron” fn. ügynök lehallgatja Giovanni Chelit⁷⁴

BM III/I Csfőség

Szigorúan titkos!

4 Osztály

Különösen fontos!

Engedélyezem:

Rácz Sándor r. vezérőrnagy

Tárgy: „Beron” fn. ügynök

3/e labdarendszabállyal

történő ellátására

JAVASLAT

Budapest, 1969. november 9.

Giovanni Cheli a Vatikán Államtitkárságának magyar ügyekkel foglalkozó tanácsosa 1969. november 11-én Magyarországra érkezik. Cheli a magyar püspökök magánjellegű meghívására tett látogatását saját kérésére egybeköti vizitáció folytatásával, így tárgyalásokat kíván folytatni számos püspökkel és más egyházi személyiségekkel.

Magyarországi útjának célja – eddig szerzett ismereteink szerint – esetleges újabb püspöki kinevezésekhez jelöltek kiválasztása és a kinevezések előkészítése, a pápai dekrétummal sújtott egyházi személyiségek ügyének, valamint a papi békemozgalom helyzetének megvilágítása.

Cheli „Beron” fn. ügynökünket – a római Pápai Magyar Intézet rektorát – választotta kísérőjének és tolmácsának. Az ügynököt több éve ismeri és bizalommal van irányában.

Javasoljuk „Beron” fn. ügynököt Cheli magyarországi tartózkodásának idejére 3/e labdarendszabállyal ellátni, mert így közvetlen és ellenőrzött információkat szerezhetünk Chelinek a nem állami szervekkel vagy személyekkel folytatott tárgyalásairól, konkrét érdeklődési köréről, a püspökjelöltként felmerülő személyekről, véleményéről, állásfoglalásairól, az állami szervek felé általa felvetni szándékozott témákról. A rendszabály segítségével lehetőség nyílik arra, hogy „Beron” naponta meghatározott időben – személyes találkozók lefolytatása nélkül – tájékoztatást nyújtson Cheli tárgyalásairól és személyes tapasztalatairól.

„Beron” fn. ügynök 1964-ben hazafias alapon lett beszerelve és a római főrezidentúra 1965. ősze óta foglalkoztatja. Az ügynök az eltelt időszakban számos értékes információt szerzett és több jelentős, operatív értékkel bíró kapcsolatra tett szert. Szervünkhöz való viszonya

⁷⁴ ÁBTL 3.2.1 Bt-1307/1 238-239, 254-255, 261, 264. Uo. 272-275, 65 sz., itt 272-273.

kifogástalan, ügynöki munkáját lelkesen, odaadással végzi, az nem okoz lelkiismereti problémát számára. Tisztában van azzal, hogy további egyházi előrelépése tőlünk függ és ezért is igyekszik minél hasznosabbá válni számunkra. Rendszerünkhöz lojális, a modernista egyházi irányvonal híve. Vatikáni és egyházi körökben megbecsülésnek örvend. Biztonsági helyzete jó, dekonspirálódására utaló körülményekről nincs tudomásunk.

„Beron”-t – aki már Budapesten tartózkodik – Cheli megérkezése előtt fogjuk feladataira részletesen eligazítani és a rendszabállyal ellátni.

A fentiek alapján kérem a javaslat jóváhagyását.

Földes György r. alezr.

osztályvezető

Egyetértek:

Rajnai Sándor r. vör. gy.

főcsoportfőnökhelyettes

Geréb Sándor r. alezr.

osztályvezető

Baranyai György r. ezr.

főcsoportfőnökhelyettes

4.

Jelentés „Beron” ügyében⁷⁵

[...]11-4/69. sz. utasítás

4-től

Szigorúan titkos!

Mell: 1 boríték /pol-ban/

KÉSMÁRKI ELVTÁRSNAK!

RÓMA

1969. december 1.

Tárgy: Beron ügye

Amint arról már táviratban röviden tájékoztattuk az elvtársakat, Beron Cheli magyarországi útja során rendkívül hasznos és eredményes munkát végzett. A rezidenturától kapott utasítás szerint megérkezése után jelentkezett és fenntartás nélkül vállalta, hogy Cheli útjáról, tárgyalásairól, egész tevékenységéről részletesen tájékoztat bennünket akkor is, ha Cheli megesketi. Felvetésünkre azonnal vállalta 3/e „labda” rendszabály átvételét is, majd a szükséges ismeretre kioktattuk és feladatait meghatároztuk.

Beron a feladatokat jól, nagy lelkiismeretességgel, operativitással és nem egyszer bátorságot igénylő leleményességgel hajtotta végre.

Elutazása előtt 100 dollár jutalomban akartuk részesíteni, de azt udvariasan visszautasította, kijelentvén, hogy a számunkra végzett munkáját meggyőződésből végzi. Ekkor megjegyeztük, hogy azért nem ajándékot, hanem pénzt akartunk átadni, mert Chelivel együtt utazik, és az ajándékhoz magyarázatot kellene fűznie, de megtaláljuk a módját, hogy valamilyen formában kifejezzük figyelmességünket áldozatkész, eredményes munkájáért. Javasoljuk az elvtársaknak, hogy karácsonyra ajándékozzák meg egy Ronzon öngyújtóval, 10 katon jó minőségű cigarettával és néhány üveg általa kedvelt itallal.

Beronnak sikerült Cheli szimpátiáját és bizalmát meg jobban megnyerni, amit bizonyít az a körülmény is, hogy Beron is szerepel a püspökjelöltek között. Chelivel kialakult jó kapcsolatát a jövőben is kamatoztatni kell és törekedni annak elérésére, hogy a magyar vonatkozású ügyekben Beron legyen a konzultánsa.

A most lezárult akció bizonyította, hogy az ügynök teljes odaadással, nagy akarattal, és egyre nagyobb operativitással végzi munkáját. Javasoljuk, hogy az akcióban végzett eredményeiért és magatartásáért az elvtársak is dicsérik meg Beront.

Pusztai
Tarnai h

⁷⁵ Uo. 272-275, 65 sz., itt 274-275.

5.

„Beron” fn. ü. megjutalmazásának oka⁷⁶

3/45/4672.

Szigorúan titkos!

PALOTÁS ELVTÁRSNAK!

Budapest

Tárgy: BERONNAL FOLYTA-
TOTT TALÁLKOZÓRÓL

JELENTÉS

Róma, 1972. február 19.

Jelentem, hogy Beron ügyében kapott futárusításnak megfelelően Jávor elvtárrsal együtt 100,000 Lira /kb. 35%-os árengedménnyel/ megvásároltunk egy LONGINES gyártmányú, négyszögletes, automata, naptáros arany karórát, amit ugyanezen a napon egy ebéd keretében adtam át Beronnak.

Az ajándék átadását megfelelő bevezetővel készítettem elő. Beron az ajándékot a szó szoros értelmében a meghatottságtól könnyezve vette át. Kihangsúlyoztam, hogy mindaz, ami most vele történik, kinevezése több lépcsőben, egy évek óta tartó következetes és sikerrel kivitelezett kombinációsorozat, amit a hírszerző szerv igen gondos előkészítő munkával, más szervek /ÁÉH/ felhasználásával munkált ki.

[...] Beron azt mondta, hogy püspöki funkciója alkalmas terület lesz, hogy méginkább bebizonyítsa a hozzánk való feltétlen hűségét, készségét, és mindent, amit a jövőben tesz, érdekeink és céljaink szerint teszi, méginkább, mint eddig.

Ilyen őszintének, meghatottnak es készségesnek Beront meg soha nem láttam.

/Dér/

[...] Beron nagyszámú és közöttük sok értékes, felhasználásra került operatív /objektumokat és személyeket tanulmányozó, feldolgozó/ és egyházpolitikai információt adott a vatikáni hivatalokról, kongregációkról és ott dolgozó személyekről, a magyar papi emigrációról, a Vatikáni Rádió magyar szekciójának tevékenységéről, melyek tanárai közül sokkal épített ki hasznos, jó kapcsolatot. Eredményesen működött közre több célszemély tanulmányozásában és feldolgozásában. Kiemelkedő eredményei köze tartozik Giovanni Chelivel, a Vatikán Államtitkársága magyar ügyekkel foglalkozó tanácsosával kialakított bizalmas kapcsolata, mely operatív nagyon hasznos volt számunkra. Több esetben volt Cheli kísérelője, annak magyarországi útjai során és ilyenkor azt is vállalta, hogy operatív technikai eszközzel lássuk el.

⁷⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-1307/2 125-126, 141. Uo. 279-280, 70 sz.